

Kasteel Leliënhuyze, kasteelgevel als pakpapier.

Laat Soeters zich vangen door neparchitectuur met bebouwing ingepakt in flinterdunne fictie, of is het een goed doordacht plan waarbij het gewenste gevoel en levenswijze werkelijkheid word. Het veel bekritiseerd plan Haverleij wordt onder de loep genomen en geanalyseerd.

Na het bezoek aan de internetpagina www.haverleij.nl werd mijn interesse gewekt door de lovende teksten. "*Haverleij... de exclusieve combinatie van markante woningen met een weidse natuurbeleving. Negen trotse kastelen en een groot slot herbergen luxe woningen in soorten en maten. Rondom en ertussen welft een overweldigend landschap van weilanden, bomenrijen, en waterpartijen.*"¹ Een verwijzing naar kastelen als nieuwe woonvorm is nog niet bekend onder de moderne burger. Deze burger combineert de term kastelen met historische bouwwerken als verdedigingsvesting maar niet met sociale wooneenheden. Als we verder lezen op de pagina vinden we dat deze insteek in het wonen een ideaal is voor een bepaalde doelgroep. "*Ruimte, weidsheid en privacy zijn dan ook de sleutelwoorden in Haverleij. Slechts tien procent van de 225 hectare is bebouwd. Vanuit uw terras of tuin heeft u dus UITZICHT met hoofdletters. Geen wonder dat enthousiaste bewoners er naar eigen zeggen 'verliefd op zijn geworden'.*"² Zou dit de nieuwe herbeleving van het huidige zijn dat door de jaren is geëvalueerd van verdedigingswerk tot nieuwe woonvorm?

In het masterplan Haverleij van Soeters is het uitgangspunt om kastelen te ontwikkelen door de compacte woonvorm. Door hoge concentratie bebouwing (kasteelvorm) te verdelen in een groene omgeving ontstaat er een ruimtelijke opzet van het plan. Soeters voegde aan het masterplan toe dat de totale beleving moet overkomen alsof men zich daadwerkelijk in een kasteel bevindt.

Deze beleving wordt middels decor versterkt tot een verhaal waarin jezelf deelneemt.

In de filmindustrie wordt een verhaal uitgebeeld, en de mensen die ernaar kijken moeten een zo realistisch mogelijk gevoel van de omgeving hebben. Het decor suggereert de omgeving waarin het verhaal zich afspeelt. Hoe sterker het decor, hoe beter het verhaal tot leven komt. Ditzelfde wordt in de architectuur getracht te evenaren. De bebouwde omgeving is een groot decor. Dit wordt volgen Willem Koerse uitgesplitst in verschillende definities van het zien van een flinterdunne gevel tot het gevoel bij de totale omgeving.

De oude gevels om oude stadsmarkten maken het beeld van een markt compleet. Iedere steen in deze gevel heeft de hele geschiedenis van gebeurtenissen op de markt opgezogen. Hierdoor kun je het verhaal aflezen en zien wat deze markt alles doorgemaakt heeft. De littekens en slijtage maken het verhaal van de markt compleet.

De continuïteit van een verhaal bestaat volgens filosoof Willem Koerse uit drie tijdsdimensies; verleden (belangrijkste pijler), heden en toekomst. Deze tijdsdimensies worden in een verhaal met elkaar verbonden. De grote aantrekkingskracht die oude stadsdelen bezitten heeft te maken met hun verhalen genererende kracht met een voorgeschiedenis. Bij een nieuwbouwwijk ontstaat het verhaal zonder voorgeschiedenis. De kracht van een goed decor is om de voorgeschiedenis op goede wijze te suggereren.³

Zelf heeft Soeters in zijn eigen masterplan een vertaling van het kasteel gemaakt in het project

(1-2) <http://www.haverleij.nl/main.asp?ID=47>, 9-7-2010.

(3) Willem Koerse (1993), *Architectuur als decor*, Amsterdam: uitgeverij Throth, p44-45.

"kasteel Leliënhuyze". Is in dit gebouw het verhaal te ontdekken dat door Soeters gesuggereerd wordt?

Bij het binnenrijden van het gebied Haverleij valt meteen op dat de vestingen te weinig ruimte aan elkaar geven. Het concept van een open plangebied met hier en daar een vestiging verspreid in het groen, valt direct in duigen omdat de vestigingen op steenworp afstand van elkaar liggen. In tijden van de middeleeuwen zou het makkelijk zijn geweest, men hoefde niet te reizen om bij elkaar te plunderen.

In de groenzones tussen de kastelen is weinig leven te bekennen terwijl het plan hier om draait. De hoofdstraat is druk bezet en geeft een bepaalde ongewilde scheiding in het plan. Dit maakt het open groen tot twee gebieden, en geeft minder ruimte tot buitenrecreatie.

Er zijn zeer verschillende interpretaties van kastelen door diverse architecten te ervaren. Kasteel Leliënhuyze, ontworpen door Soeters, geeft een letterlijke vertaling van een kasteel. Van grotere afstand lijkt dit kasteel perfect als typologie van een vierhoekkasteel te voldoen, dat tevens als stereotype kasteel van Nederland wordt beschouwd. De ringmuren met Welfische kantelen worden subtiel open gehouden waar de hoektorens de buitenschil netjes afwerken. Hierbinnen is een tweede ring te vinden die alle privacy verder beschermt. Nader bij de ingang komend ontftuselt zich een magische poort met een echt wapenschild dat een gevoel weerspiegelt van een perfect onderhouden kasteel uit de 13^e eeuw. Dit geheel ziet er degelijk en beschermend uit alsof het paard van Troje nodig is om binnen te komen.

De goed gecomponeerde vormen krijgen een keerzijde als bij het benaderen van het gebouw de detaillering duidelijk wordt. Door de trage snelheid waarmee de bezoeker zich in het gebouw

voortbeweegt worden de functieloze ornamenten ten overvloede opgedrongen. De kitscherigheid van het gebouw druipt hier af en maken bij de detaillering de beleving van de verhaallijn onecht en vals.

Vanuit de entree is een laan zichtbaar die zelfs langer lijkt door het vervreemde perspectief van de bomen. Deze wordt radicaal gekruist door de weg 'de omloop' waardoor de laan geen werking heeft. De toegangsweg (laan) die een belangrijke functie binnen de kastelen en kasteeltuinen heeft wordt vervangen door een zichtlaan met uitzicht op een nutteloos bosje, dat perspectivisch verlengd is door de bomen van breed naar smal te plaatsen.

Bij het oversteken van de ringgracht geeft het een gevoel van vervreemding. Het kasteel bestaat uit een buitenring en een binnenring. Er wonen veel gezinnen tussen deze muren die allemaal in het verhaal meespelen. Op de muren wordt sterk gesuggereerd dat het gebouw al verschillende verbouwingen heeft meegemaakt. In het gevelmetselwerk zijn verschillende rollagen verwerkt die suggereren dat daar eerst een doorgang of raam bestond.

In welke verhaal zitten we eigenlijk?

Het verhaal dat Soeters hier componeert met de vormgeving van het gebouw als kasteel geeft een realistisch gevoel. Echter, een verhaal bestaat uit die tijdsdimensies verleden, heden en toekomst. Door het missen van de geschiedenis kan deze middels een goed werkend decor gesuggereerd worden. Toch laat het gebouw geen optie open om het verhaal verder te kunnen ontwikkelen doordat Soeters de complete regie vastgelegd heeft in de gevels.

Om het verleden in het verhaal te ontdekken is het van belang wat het begrip kasteel inhoudt. Volgens Prof.dr. Hans L. Janssen, bouwhistoricus en archeoloog, is de definitie voor het historisch begrip kasteel: "*Een kasteel is een middeleeuws*

gebouw dat de functies verdedigbaarheid en bewoonbaarheid combineert, door het verschaffen van woonruimte en verdedigbaarheid aan een beperkte groep mensen, variërend van een adellijke familie met een paar dienaren tot een kleine hofhouding en een militair garnizoen tot een maximum van ongeveer vijftig personen. Essentieel hierbij is dat deze groep mensen in een afhankelijkheidsrelatie staat tot één persoon of instelling.”⁴

De opbouw van kasteel Leliënhuize klopt eigenlijk niet. Er is geen kasteeltypologie dat zo is opgebouwd als het gebouw van Soeters. De meeste kastelentypen bestaan uit een ringmuur met vier torens waarin één zaal en één kamer is verwerkt. Tevens worden de bestaande kasteeltypologieën volgens Hans L. Janssen door een beperkte groep mensen bewoont.

Het is mogelijk dat Soeters een nieuw verhaal aan het schrijven is. Als dat zo is, dan is onder andere de detaillering van nepornamenten in de vorm van verloren rollagen overbodig. De vraag is dan waarom hij de suggestie van een oud gebouw met verschillende verbouwingen door de eeuwen heen in een dag bouwt en een verhaal met geschiedenis opdringt. De kitscherige ornamenten die dit verhaal ondersteunen raken hierdoor totaal overbodig en nutteloos.

Adolf Loos schrijft in zijn stuk ‘Ornament en misdaad’: *“Elke tijd had zijn eigen stijl en alleen*

die van ons moest ervan verstoken blijven. Met stijl bedoelde men ornament. Toen sprak ik: Weent niet. Ziet, dat is nu juist het geweldige van onze tijd, dat ze niet in staat is nieuwe ornamenten voort te brengen. Wij zijn het ornament te boven gekomen, wij zijn geëvolueerd tot de staat van ornamentloosheid.”⁵

Er ontstaat een nieuw kasteeltypologie waarmee ook een nieuw verhaal ontstaat zonder voorgeschiedenis. Ornamenten zonder functie maar met een suggestie naar iets dat er niet is, worden door een verhaal zonder geschiedenis overbodig. Als er toch een differentiatie in de gevel moet ontstaan, zou de vrijheid moeten bestaan om op het moment dat iets nodig is of er vraag heen is dit op dat moment toe te passen en te maken. Zo ontwikkel je het gebouw en zijn verhaal. Er komen op dat moment referenties bij het zien van een doorgebroken muur en een dichtgemetselde wand. Een verhaal is niet op een dag te realiseren, maar moet ontstaan. De gevel van een kasteel met geschiedenis als pakpapier om een gebouw had een goede werking gehad als het originele kasteeltypologie in stand gehouden was. Om een nieuw ontwikkelde kasteeltypologie past dezelfde gevel niet meer en zal een nieuw decor ontwikkeld moeten worden om ook weer een nieuw verhaal te realiseren.

Iwan Szajner

(4) Janssen, H.L., Olde Meierink, L.H.M., Kylstra, J.M.M. (1996), *1000 jaar kastelen in Nederland*, Utrecht: Stichting Matrijs, p15.

(5) Adolf Loos (1910), *Ornament en misdaad, ‘Dat is architectuur’*, Rotterdam: uitgever 010, p63.